

mogle do velikega glasu. Preveden je že na 21 jezikov (med njimi na hrvatski, esperanto, hebrejski... za slepce...) in je povzročil več svetovnih afer. Več evropskih parlamentov je knjigo izrabilo kot protiboljševski dokument in s tem se je začelo. Kot pravi Oss., so ga boljševiki podkupovali z 200.000 zloti, da ne načenna sovjetskega problema, s čimer niso uspeli. Tudi diplomatska grožnja nemškemu založnikom ni izdala. Pomogli so le do reklame. Afront proti njenemu vplivu se je organiziral drugače. Že knez Hohenlohe je kot reklamo na ovitek nemške izdaje napisal, da »zgodbe ne bi bile verjetne, ko bi jih ne napisal tak učenjak... Zato je bilo treba izpodbiti znanstveno verodostojnost. V Parizu je nastopil proti neki Montendon; a bolj nevaren je bil napad znanega poznavavca Azije Sven Hedina, ki se je — po vrnitvi iz sovjetske Rusije — v knjigi »Iz Pekinga do Moskve« uničujoče izrazil o Oss. V Berlinu se mu je pridružil še prof. dr. Wendling, ki je v javnem pismu (20. VIII. 1924 v Stuttgarški »Süddeutsche Zeitung«) imenoval Oss. prevaranta (ein Schwindler): »Treba mu je temeljito sneti masko!« Poljsko časopisje ga ni branilo, kar je Oss.

zameril in je sam napisal svojo obrambo (»prvo in zadnjo«, Wiad. Lit., 1925, No. 4), svoje nasprotnike pa je pozval na javno disputo v Pariz, ki se je vršila pred avditorijem največjih pisateljev (Duhamel, Massis, Benoit...) in v Berlin s Sven Hedinom, kjer je baje dokazal z dokumenti resničnost svojih znamenitosti. Oss. je prepričan, da je ves ta boj za njegovo diskvalifikacijo boljševiško delo, kar se je izkazalo kasneje za Montendona, ki so ga Francozi zaprli radi tajnih zvez z Moskvo; Sven Hedinu pa očita, da so ga podkupili s povabilom v Moskvo, kot ga je svoj čas tudi Wilhelm II. — Po teh diskusijah je Oss. prepotoval vsa večja evropska mesta, kjer je imel predavanja na temat svojega potopisa, obenem pa je tako populariziral svoje ime in si osvajal evropski književni trg, ki ga še danes bolj čita kot domača poljska publika. Sicer pa je tudi v poljski literaturi njegov potopis dobil dopolnila v knjigah Sieroszewskega (Dalaj Lama), Gizyckega, (Préko Urianhaja in Mongolije) ter J. Starościka »Beli, rdeči in rumeni rablji«, kjer je ta mehanik z Lvova znova opisal svoje in Oss. dogodbe v Mongoliji. (Dalje) Tine Debeljak

NOVE KNJIGE

SLOVENSKO SLOVSTVO

Bratko Kreft: *Človek mrtvaških lobanj*. Kronika raztrganih duš. Roman, 1929. Založila »Proletarska knjižnica« v Ljubljani. Strani 378.

Usoda mlade slovenske generacije me včasih nemalo zaskrbi. Posebno preišljevanje o tem, ali bodo naše moči kos večnim zahtevam časa, me vznemirja in zapušča v meni vedno vrtajočo bolečino. Bojim se, da se je tudi pri tem rodu že pričelo odpirati poglavje o volji in moči. Pričujoča knjiga pomeni zame novo razočaranje in en dokaz več za trditev, da kreativne sile slovenske sodobnosti pešajo. Enkrat si moramo pogledati iz oči v oči, zakaj naša borba zoper vse nepopolnosti nam nalaga dolžnost, da sodimo z najstrožjimi merili predvsem lastne napake. Bilo bi nam v uteho, če bi mogli Kreftov roman pozdraviti z veseljem, posebno še, ker smo v njem dobili prvi širše zasnovani pripovedni tekst mlajšega rodu. Toda, žal, njegovega dela niti sodobniki ne moremo sprejeti z entuziazmom. Pisatelj nam je le v majhni meri spregovoril do srca, v nečem važnem in celo bistvenem pa se njegovo delo naravnost križa z našim kulturnim idealom. To moram nekoliko pojasniti.

Pričujoče delo predvsem umetniško ne zadovolji. Naivnost, s katero se nam je predstavil Kreft v vlogi romanopisca, naravnost osupne in ima na sebi nekaj nezrelo-patetičnega. Res da njegovega »romana« ne moremo pravično presoditi z enega samega, postavim estetičnega vidika; vendarle pa smatram nasprotno tudi vsako izmikanje za neiskreno. Bodimo jasni: ali je pisatelj v resnici nameraval biti samo kronist? Toda na prvi pogled je jasno, da si avtor dokaj glasno lasti pravico tudi do prilastka romanopisca, to je literarno-estetičnega tvorca, in da smatra svoj čin za prodor »nove« umetnosti. Literarne ambicije ne more

utajiti niti sklicevanje na motto iz Dostojevskega. Gotovo, vsaka napisana knjiga je dokument, vprašanje je samo, kakšen: ali umetniški ali zgolj sociološki, ali dokument generacije ali samo bore individua v njenem okviru!

Povojni slovenski človek — kakor evropski sploh — se je odvrnil od preteklosti v dvojnem zmislu. Prvič je pokazal v svojem načinu mišljenja in čuvstvovanja tako izrazito svojstvenost, da spričo vseh teh vidno diferencirajočih znakov ni mogoče niti najmanjši dvom o tem, da je vstal v njem homo novus. Vendarle pa ta psihološka sprememba, ki se je razodela v poudarku samovernosti spontanega življenja nasproti slehernemu mehanizmu, ni edina važna karakteristika sodobnosti. Današnji človek je z bolečino in radostjo spoznal, da mora rešiti ne samo svoje življenje, ampak tudi svojo dušo in je zato poudaril predvsem tragično nujnost duhovne in etične borbe. Njegov upor je zamahnil v globino in širino in se je manifestiral prav tako na religiozni kakor na socialni življenjski ravni. Zato je naš čas prinesel s seboj tudi novo, sintetično umevanje umetnosti in je njeno v larpurlartizmu usihajočo strugo naravnal nazaj v široke in neizčrpne vrelce, ki se prelivajo iz dna življenja. Toda trenutek, ko se srečata umetnost in življenje, da ustvarita podobo čiste harmonije, skriva v sebi veliko nevarnost. Na tak trenutek namreč vedno čakata dva. Prvi je človek ritmičnega rodu, ki življenje neposredno živi in ga, če je pesnik, prav tako neposredno preliva v eterično podobo čistih oblik umetnosti. Drugi je nasprotnik iracionalnosti, ki ne ve ne kam ne kod, če se ni natančno opredelil. Njemu je tudi umetnost zaradi nepoznanja njenih avtonomnih, neopredeljivih, iracionalnih sestavin samo dobrodošlo sredstvo, da z njim poudari tendenco. Umetnost mu je vredna le toliko, kolikor koristi. Zanj tudi življenje ni v skrivnosti, ampak v opredeljenosti in zunanjem videzu.

S tem se nam je pojasnila najbistvenejša napaka avtorjevega dela: pomanjkanje stvariteljske neposrednosti. Takole psevdoumetniško ustvarjanje mi je dokaz za trditev, da se umetniško prizadevanje izprevrže v utilitaristično službo vedno, kadarkoli svetovni nazor na intelektualni ravnini skuša biti iniciator ustvarjajočega duha. Toda, ker se mi zdi, da ta črta ne označuje pisatelja samo kot estetičnega tvorca, marveč je karakteristična poteza njegove osebnosti sploh, moram takoj poudariti še nekaj drugega. Po vsebinski strani je Kreftova knjiga predvsem avtobiografskega značaja, vendar pa ta »kronika raztrganih duš« skuša biti še nekaj več. Nobenega dvoma ni, da je pisatelj nameraval razen svoje lastne podatki tudi kroniko ali biografijo generacije. Tudi tu se moram z avtorjem raziti v bistvenih življenjskih vprašanjih, ki razen tega, da so važna sama na sebi, posegajo odločilno tudi v odnos do umetnosti. Da se razumemo: ne gre tu za različno miselnost, marveč za osnovni odnos do življenja, radi česar nemalo dvomim o objektivni resničnosti marsikaterih podob, ki nam jih je podal Bratko Kreft kot »material« za poznavanje mladosti onega slovenskega rodu, ki je začel oblikovati svoje duhovno lice v letih med svetovno vojno. Pripominjam pa, da ne izrekam dvoma o zunanjih dejstvih, ampak mislim pri tem le na njihovo interpretacijo. Popolnoma jasno namreč vidim, da je umetniške neresničnosti kriva tudi neresničnost doživetja. Resničnost pa je meni nekaj drugega nego avtorju: njemu je, kakor sem se prepričal na nekaterih mestih v tekstu, prav za prav samo sinonim za — žurnalizem.

P rav to pa je povzročilo, da je Kreft svojo »realistično« umetnost postavil na »idealistično« osnovo tendence. Probujenje novega življenja je zadelo ob zunanje ovire vzgoje in tradicije. Prvo, kar je bilo zato značilno za mladostnika, ki se je nepričakovano znašel v ognju zavozlane in razjedajoče življenjske problematike, v ognju duševnih viharjev, povzročenih po seksualnih, etičnih, religioznih, socialnih vprašanjih — je bil upor. Pod tem vidikom se je razvijal pisatelj sam, pod tem vidikom je skušal naslikati tudi rod mladih upornikov. V tem strastnem čuvstvu odpora proti vsemu zlaganemu, mladost v njeni neposrednosti morečemu mehanizmu vidim največjo vrednost in odkritosrčnost pisateljevega dela. Tu začutiš, kako se za vsemi več ali manj slučajnimi prizori utrinja sveti ogenj mladih duš, ki so se, noseč podobo božjo v sebi, uprle nasilju, laži in krivici. Pedagoški pomen pričujoče knjige je nesporen, v tem oziru je knjiga prav tako pretresljiv kakor svareč dokument. Pripomniti pa moram, da je tragična veličina zgolj v poudarjeni teži dejstev, skoraj nikoli pa ne zadrhti iz načina pripovedovanja. Pisateljeva naloga je bila, prisluhniti skrivnosti sleherne individualnosti in nam jo dvigniti do umetniške prispodobe. Predvsem zaradi lastne usmerjenosti pa se je avtor nagnil popolnoma drugam. Docela v nasprotju z duhovnim tokom sodobnosti je našel zase rešitev v tradicionalističnem pravcu in je zato zaključil, češ: »opredeliti se je treba«. Ne, nikakor se ni potreba opredeliti — le najti se je treba, v tem je vsa skrivnost svobodnega iskanja! Ker so bile morda zunanje ovire težje od notranje stiske in je avtor

videl svoj negativni pol upodobljen v svetu vladajočega življenjskega reda, je vso problematiko mladega rodu doumel edinole sociološko, prav nič pa individualno-kozmično ali pa, če se izrazim bolj preprosto, psihološko. Zdi pa se, da je vsekakor zelo površno in enostransko, če kdo gleda na skrivnost življenja in človeka samo od zunaj. Tak človek nujno pride do usodnega prepričanja: zmeta je bila v »starem« sistemu, od tega je prišla vsa nesreča, postavimo temu sistemu nasproti novega, v katerem bo resnica, ki nas bo odrešila. Tak človek, se zdi, ne more uvideti posteriornosti socioloških oblik in vplivov ter primarnosti individualnega doživetja. Iz takega gledanja nam postane poleg drugega umljiva tudi pisateljeva eruptivna obtožba »družbe«, ki pa etično ni vedno prečiščena. Pisatelj se sploh ni domislil, da mora umetnik namesto senzacije odkrivati simbole, ne biti zgolj reporter, ampak stvaritelj. Predvsem pa nam je v tem dejstvu treba iskati vzrok za njegovo osnovno pojmovanje, radi katerega nam je usode mladih ljudi skušal prikazati skoraj izključno le na ozadju zunanjega življenjskega reda, ne da bi jih predvsem skušal tolmačiti iz njihove osebnostne strukturnosti. In vendar so ti problemi večočloveški in tragosi in harmonija pomenjata v svetu osebnosti vedno prodor od znotraj, ne pa od zunaj. Zato so tudi vse te »žrtve« pri njem izgubile ves oni neposredni čar in ves oni avreolasti sijaj, ki se razliva nad obzorjem slehernega sproščenega ali pa borečega se življenja. Kot nosivca življenjskega zmagoslavja nam skuša prikazati avtor prav za prav edinole Leona Vuka, da bi s tem potrdil »resnico« njegove nove opredeljenosti. Nas pa prav ta podčrtana pisateljeva postava najmanj zadovoljuje in to predvsem zaradi svoje tradicionalistične potrebe po zunanji opredeljenosti, ki se nam zdi skoraj da istovetna s skaljenim življenjskim čutom. Radi te osnovne usmerjenosti knjiga tudi kot »dokument« duhovnega sveta generacije ne zadovolji. Tudi v slikanju svojega časa in sodobnikov nam je avtor podal le subjektivno podobo in prerez individualnega sveta. Podoba generacije pa še vedno kličje po oblikovavcu-stvaritelju!

Francé Vodnik

J adranski almanah za l. 1925-30. Uredil Rado Bednarik. Izd. knjiž. založba »Adrija«, Gorica, 1930. Po šestletnem presledku je zopet izšel ta reprezentativni letnik naših julijskih bratov. Namen njegov je, po besedah uvodnika, zbor razprav, »ki hočejo v znanstveni obliki zajeti širši krog naših ljudi ter jim pokazati vsaj kos utripajočega življenja našega sicer majhnega občestva... iz Boga in grude naše oblikujmo in zlahtnimo ob takih obračunih sebe in tiste, ki pridejo za nami«. Almanah je z ovojem in naslovno stranjo ter tipografski preprosto, a učinkovito opremil slikar Lojze Spazzapan. Kakor smo čuli, je bil almanah pozneje konfisciran.

V sebina je predvsem informativna, za načelni uvod pa mu je napisal župnik Ivan Rejcek članek »Notranje vrednote kulture so odločilne«. Predvsem ugotavlja za ogroženo trdnjavo slovenskega ljudstva v Julijski krajini osnovnovažno načelo, da v ljudstvih ne odločajo materialne, ampak duhovne sile. Iz zgodovine krščanstva in cerkve dokazuje, kako se preskusno trpljenje in ponižanje